

JOURNAL

FÖR

ALLMÄNNA UPLYSNINGEN

OCH

SEDERNE.

UTGIFVEN AF

SÄLLSKAPET F. B.

TREDJE HÅFTET.

Tiden. Från Tyskan.

Ach han flyr, han flyr —
så hastig brular ej strömmen
öfver dånande branta klippan;
Blixstens vågiga fart är
Sköldpaddans krällande gång,
mot des flygt.

Ach han flyr, han flyr —
Och i des spår under qvalen
falla, som höstliga löf,
dödlige neder i grafvens natt.

Ach han flyr, han flyr —
 Låt mig ej forglösa
 skåda des flygt, Min Gud!
 at han ej anklagar mig
 inför Din dom.

TAL

*Om Vitterhetens välgörande verkan til
 människors Uplysning, Förbättring och
 Lycksalighet. *)*

Mine Herrar!

Bland de yrken, som bidraga til mänskliga-
 hetens och sammanlefnadens båtad, förtjä-
 nar Vitterheten, utan motsägelse, et utmärkt
 rum. Om vi blott påminne oss det stora
 ändamål hon ålyftar, at på en gång uplysa
 och förbättra, gagna och roa, blifver des
 företräde lå synbart, des inflytelse på vårt

*) Vi förmode, at detta Tal skall af Läsa-
 emottagas med lika bifall, som det i Sällska-
 pet F. B. blifvit afhördt; det tilhör icke oss
 at berömma des Författare; vi ønske endast, at
 han måtte gifva oss flera prof af sina insigter
 och sit behagliga sätt at meddela dem.

Utgifvarne,

slågtes väl så stor, at vi omöjligen kunne vågra hånne vår dyrkan. Ockfå har hon ifrån verdens första ålder sorgfälligt blifvit odlad och tidigt bragt til den grad af fullkomlighet, som andre vetenskaper först i sednare tider upnått. Egyptier och Etrurier kände väl redan til en del des värde och förträfflighet; men den åran at med |verklig framgång hafva vinnlagt sig om Vitterheten, torde vara Grekerne egenteligen förbehållen. Hvad som i synnerhet bidrog til des snabba framsteg ibland dem, var Friheren, och det utmärkta anseende hvarmed man hedrade des idkaré. Vittra Talangen värderades framför alla andra. Skaldens språk anlågs för Ijälve Gudarnes, och *Solon* och *Lycurgus* författade sina Lagar på vers, för at gifva dem så mycket större anseende ibland Folker. De upmuntringar Vitterheten tillskyndade sine dyrkare, voro ock svarande emot des lanna värde. Stoder uprestes åfven så väl åt Skalden, som åt hjelten, och Vitterheten var en lika låker våg til odödlighet, som Tapperheten. *Homerus* egde efter döden et så lysande anseende, at Greklands mest blomstrande Stater rövistade om den åran, at råknas för hans Fådernesland. *Pindarus* åtnjöt, åfven under sin lefnad, de mest smickrande hedersbevisningar. Af de offer och gåfvor som frambuross

åt Gudarne århöll han en del, Hans slägt
 vördades länge efter hans död, och själfve
Alexander bar den aktning för hans minne,
 at han, vid ödeläggandet af det åröfrade
 Thebæ, uttryckeligen befalte, at det hus, där
Pindarus var född, skulle skonas för den
 allmänna förödelsen. — Med Skaldekonsten
 delade Vältaligheten et nästan lika anleende.
 Vältalare hade gemenligen et oinskränkt vål-
 de öfver Folkets hjärtan. Deras hufvudsak
 var alltid at förfågta Friheten och at upmana
 Folket til et tappert motstånd, så ofta några
 förlök gjordes emot des själfständighet. Ock-
 så buro tyrannerne lådan farhåga för desse
 Frihetens förelspråkare, at *Philippus*, då han
 ville lägga Grekeland under sit vålde, öpen-
 hjärtigt tillstod, at han mer fruktade *Demos-
 thenis* tunga, än hela Grekelands förenade
 härar. — Så länge Friheten egde bestånd, blom-
 strade ock Vitterheten; men då den förra för-
 svann, förlorade ock den sednare sin aktning
 och sit värde. Den manliga styrka, som for-
 dom utmärkte Grekernes Vitterhets arbeten,
 förvandlades i smicker och meningslösa gran-
 låter, och Sång-Gudinnorna, af sorg öfver
 sit misföde, lemnade sin fosterbygd och sökte
 en fristad i Rom. De blefvo väl här emot-
 tagna; men bemöttes ej med all den aktning,
 som de en tid egt i Grekeland. Man ansåg
 dem i början sålom flygtande främlingar,

hvilka man trodde sig ej böra neka hemvist och beskydd. Romarnes krigs- och herrskningslystnad hade länge en synbar öfvervigt öfver deras kärlek til det Sköna. Här af kom den råhet i deras seder och lefnadsfätt, som utmärkte dem, ända til den tidepunkt, då de började hämta en sundare smak ur Grekernes skrifter, och taga deras måsterstycken i Vitterhet och fria konster til sin efterlyn. En lycklig verkan af deras bemödande visade sig snart. Vildheten i deras lynne och grofheten i deras seder och umgängsfätt mildrades med Vitterhetens tilväxt, och Rom egde, kort före och under *Augusti* tid, lika anseende för sin beletvenhet och sina Snillen, som för sine Hjeltar. Men också här hade Vitterheten lika öde med Friheten. Med deras gemensamma förfall, aftynade efter hand den styrka i själen, den höghet i tänkelätt, den kärlek för det fanna och sköna, som, under Romerska Folkets Frihets och vålmagts tid, utgjorde des yppersta förtjänst. Nu upkom det mörker och barbari, som öfver Tio Secler öfverfvåmmade alla Europas Folkslag, och som ej försvann förr, än Grekers och Romares arbeten i Vetenskaperne, Skaldekonsten och Vältaligheten åter framträdde i ljuset. Genom den uplysning och smak man derur hämtade, skingrades småningom vidske.

pelsen, människo-förståndet fick en ny odling, den barbariska grymhet, som under medeltiden så djupt förnedrade människo-slågret, försvann för de ömare känslor Vitterheten väckte i själen, och mildare feder blefva en följd af denna Förståndets uplysning och Hjärtats förädling.

Men, M. H. jag torde redan hafva trötat eder upmärksamhet, innan jag ännu hunnit ådagalägga hvart jag lyftar med dessa anmärkningar. Min afsligt är ej at framställa en målning af Vitterhetens öden. Et förelägg, som jag anser vida öfver mina insigter och lemnar åt en lyckligare Författare. Mit ändamål har blott varit, at visa i hvad värde hon i alla tider varit, äfven hos de mäktigaste folkslag, och den stora inflyttelse hon alltid haft til mänsklighetens bättnad, för at derigenom få anledning at några ögonblick tala om

Vitterhetens välgörande verkan til människors Uplysning, Förbättring och Lycksalighet.

Människan hade knapt förr blifvit et mål för uselheten, ån hon inom sig upptäckte några förmögenheter, hvilka Skaparen hos henne nedlagt, til lindring i hånnes olycka. Sedan hon förlorat oskulden och lyckfälgigheten, sökte hon at förnöja sin inbildningskraft med deras bild, och åtminstone göra sig begrepp

om den fällhet, hon nödgades sakna i njutningen. Det tryckande behofvet, den bekymmersama omtanken, det mödosama arbetet, voro mindre straff för hånne, när hon upmuntrades til rålamod af en sinnrik dikt, eller af en intagande målning bevektes at ålska förnöjsamheten. — Dygden blef mer retande, när hon icke endast visade sig under skyldighetens, utan ock under behagens drågt. Hon fick flere tilbedjare bland människohopen, då hon framställes såsom beledagad af nöje och lycksalighet. Månskligheten förädlades genom egna förmågenheter, och de öfningar hvarigenom dessa odlades, fingo namn af *Humanitatis Studia*, hvilket namn de äfven förnjänte, genom deras synbara verkan til vårt släctes väl, som alltid skall skydda dem för det ödet at komma i förgätenhet och förakt. Likasom vetenskaperna upsteg Vitterheten småningom, ifrån en ringa början til det anseende, som den redan hos förnåldren egde; och i en mer uplyst tid har den så bibehållit sitt värde, at de mest uplysta Folkslag nu göra sig åra af at råssa med hvarandra om företrädet deri. Ja! händes mest uplyste fiende *) har med sina anfäll endast lemnat bevis, at han, utan händes biträde, varit ur stånd at lysa på des bekostnad.

F 4

*) J. J. Rousseau.

De förmåner Vitterheten medför til sine redlige idkares uplysning, äro af högsta vigt. Hon skärper förståndet, uplifvar inbildningskraften och riktar minnet med en mängd af kunskaper, utom hvilka man hvarken i Guddomliga eller mänskliga vetenskaper kan öfvertiga det medelmåttiga. Jag skulle blott misškänna eder ärfarenhet och edra tänkefått, M. H.! om jag trodde mig behöfva at bevisa denna sanning.

Hvarigenom hafva väl de lärdoms ljus, hvaraf vår tid kan skryta, hunnit en så ansenlig höjd i kunskaper? På hvad fått hafva de blifvit så förtjånte af de högre vetenskaperne? Huru lärde de at gifva dem så mycken grundlighet, och med grundligheten så mycket behag? Var det väl derigenom, at de ur en mängd af compendier, samlade och öfverhopade minnet med hårar af toma och torra reglor och grundsatser? Eller var det derigenom, at de förskaffade sig en noga kändedom af forntidens häfder, lärde känna de gamles språk, seder och tänkefått, uplökte mönster, så väl i bunden som obunden våltalighet, och genom oförtruten läsning stådade smaken genom en fri efterföljd, och gjorde både äldres och nyares vett, behagligheter och snille til deras egna? Jag lemnar utslaget åt eder egen urskiljning, M. H.; öfvertygad at det blir til Vitterhetens förmån.

Det är fant, man förtjänar ej namn af vitter, mer än uplyst, endast genom trågen läsning och kall konst. Dertil föröras Snille, en vifs eld, styrka och verkfämhet i själen, som alltid upliëvar människor til stora företag. Men hvad förmår det lyckligaste Snille, utan handledning, odling och konstens biträde? Naturen, ehuru förträfflig; hvad kan den allstra, om hon icke af vetenskaperne bildas, om hon ej förles med förråd af vackra och nyttiga tankar, om hon ej understödes af lyckliga uttryck och prydes med lifliga målningar? Är det väl möjligt at tänka fant, mångfaldigt och skönt, at lifligt och kort uttrycka sina tankar? — Eller är man skicklig at lära, behaga och röra, om man ej förvärfvat sig en god smak och förråd på nyttiga fanningar? Förmåner — som endast Vitterheten skänker oss.

Men är hon endast i detta afseende värdig vår dyrkan? Vinner hon blott derigenom vår högaktning, at hon i förståndet utfår frön til en rik skörd, utan at förädla hjärtat: at hon lär oss tänka riktigt, högt och ädelt, utan at leda våra begär til det goda, vackra och höga, utan at böja oss til kärlek och vördnad för Sanningen och Dygden? Låt vara at Vitterheten blott stådde förståndet, at hon blott tjänte til et angenämt tidsfördrif i

ensligheten — hon vore dock redan berättigad til sine idkares, sine älskares tacksamhet och årkänsla. Men M. H. ! om jag ock söker visa, lå långt eder tålmod och min inskränkta förmåga medgifvet, at hon äfven bidrager til hjärtats och sedernes förbättring; lå eger hon ju en dubbel rätt til et af de yppersta rummen bland mänskliga yrken.

Når man troget idkar Vitterheten, vinner man en vils fin och säker känsla af alt, som i Snilleskrifter, lå väl i färskilda tankar, som i det hela är riktigt, samt och skönt, samt å andra sidan af alt som är felagtigt, mätt, lågt och onaturligt. Denna känsla, som vi med et ord kalle Smak, medför i förra händelsen et invärtes nöje, men i den sednare et hemligt miltnöje, och blir oss genom vanan lå naturlig, at vi röje den ej allenast i våra Arbeten, utan ock i samtal och umgänge. Des verkan inskränkes ej blott inom vårt lått at tänka, den utbreder sig öfver hela vår varelse. Lik en trogen Handledare vakar den öfver alla våra handlingar, och lår oss oförmärkt bästa låttet at fullgöra våra skyldigheter.

Föreställom oss en Vitterhetens Vån, som låter de ypperste Författares Arbeten, som låter dem med känsla. Han upträcker ej allenast Inart det rigtiga, det lanna och skö-

na, utan det ingår äfven i hans känslor, i samma mån, som den behagliga gestalt, de lifliga bilder hvarunder det framställles, intaga och förkjufa honom. De stora efterdömen af människo-kärlek, ömhet, hjältemod, medborgerligt nit, racklamhet och ära, som i Snillekriftet målas, göra intryck på hans hjärta, i samma mån, som han finner dessa dygder, genom en lycklig föreställning, intagande. Föreställom oss, säger jag, en Man, som så idkar Vitterheten, och dömmom sedan om verkningarne af hans flit endast stadna inom förståndet, eller om de ej tillika spridas i hans tänkesätt och seder. Monne den, som väl känner Dygdens värde, Vänskapens behag, Religionens helighet; som rördes af det stället där ömhet och medlidande afskildras, som så ofta känt sin Själf upeldas af höga efterdömen och drifvas til deras efterföljd — monne den kan blifva en oracksam Medborgare, en hård Husfader, en otidig Make, en trolös Vän, en obillig Domare, en befvärlig Umgångesman, en kall och overksam Åskådare af sine likars nöd?

Det var Vitterheten, som uplifvade och gjorde Cicero tegrande, när han i Rom anklagade Förrådaren, eller talade til oskuldens försvar. Hon gagnade honom när han ryckte sit Fädernesland ifrån brådden af des undergång, när han dämpade den Eld en brotflig

skara upträndt, när han skipade enskildes rätt och afgjorde Rikens öden. — Den goda smak, som segrade i hans Tal, röjdes äfven i hans umgänge och framlyser i hans bref.

Samma känsla af mänsklighet, som eldar den yngre *Plinius* när han hos *Trajanus* bönfäller för sine vänner, för ock hans penna, då han beder för den betryckta Christenheten.

Jag nekar ej at människor finnas, som kunna tåfla med andra i smak, skick och seder, utan at hafva använt sin tid på Vitterheten. Det är ej heller min tanke, at den, som med begärelse läser alt, som kan gifva anseende af lärdom, altid förtjänar at anses för vitter. En annan, som läst vida mindre, men med urval och granskning, eller genom umgänge med de lärde, oförmärkt skördat frugterna af deras möda och insigter, har ofta ur Vitterheten hämtat mer föda för sina känslor, sit hjerta och sina seder, än den förre.

Jag vågar äfven tro, at en *Rousseau*, en *Thomas*, en *Gesner* och flera lika lyckliga Snillen, verka mer til uplysning och förbättring hos en upmärksam Lärare, än själfve den store *Grotius* eller den rygtbare *Puffendorff* hos dem, som endast läsa för at hafva läst, eller ock för at lysa med sin belåtenhet.

Således kan en Hjeltedigt, en Tragedie, en Comedie eller en Roman, som målar dyg-

den med des behagliga färger, men framställer lasten på en föraktlig sida, göra hjärtat känslofullt för goda intryck och upmärksamhet på egna fel.

Men om Vitterheten har en så betydlig inflytelse på hjärtat och leden, hvarifrån, frågar man, kommer då, at ibland vittert folk finnas så många ohöflade, tråtgirige, högmådige, så många Pedanter? Det hånder ju, säger man, at många, som man med rätta lemna et utmärkt rum bland de lärde, genom bitterhet i sina Skrifter, och et oförsonligt hat mot likar af olika tänkesätt, ohelga leder och smak. Jag måste medgifva M. H. at denna förvittelse stundom eger grund — Den vanhedrar Vitterhetens Idkare, men, utan at skada Vitterhetens smak. Jag tillägger hånne ej et så förkjuflande vålde, som skulle göra hånnes dyrkare, äfven emot deras vilja, dygdige, eller omskapa hvart nedrigt hjärta til et godt. Felet ligger hos dem själfve och kanske mest deri, at de uraktlåta at använda sin talang i sammanlefnaden. Härigenom blifva de likom främlingar på Verlds-Theatern, där de med så mycken oskicklighet spela sin rôle. Frukta at synas Pedanter gör ofta at de blifva det.

Så ostridigt det är at umgånge, utan insigter och smak, endast ger ois ytan af anständighet, så afgjordt tyckes det ock vara,

at smak i tanker och begrepp, då den ej i sammanlefnaden användes til utöfning af anständighetens lagar, aldrig framskaffar belevadt Folk. Lika lätt är det ock at finna, hvarföre de, som helgat sin tid åt vittra yrken, jänre et upodladt snille, ofra bibehålla et oförbättradt hjärta och genom sina laster blifva mänsklighetens vanära, i stället at vara des ljus. De odla Snillet, de ståda Smaken, de skärpa Förståndet och upfylla minnet, endast för låga affigter, och söka antingen at blott tadla, eller ock lysa på andres bekostnad. De belöna sin flit med högmod och anse sig själfva store derigenom, at de förakta andre. Vetenskaper och Vitterhet alstra aldrig de fördärfvade leder, som vi igenkänne hos många ibland deras idkare; källan dertill bör sökas i deras förvända bruk — Vitnar icke ärfarenheten, at många genom et lastbart lefverne vanhedra Religionens heligaste Sanningar, som deras förstånd fullkomligen fattat och känner. Men hvem skulle väl vara nog orättvis, at för desas laster anklaga en Religion, som af all mänsklig kunskap är den mest välgörande, och eger den heligaste rätt til människors dyrkan. När jag således y:kar, at Vitterheten uplyser vårt förstånd, förbättrar vår vilja och våra leder, så talar jag endast om des rätta och värdiga bruk. Hon öppnar hjärtat för ädla känslor

och böjer viljan til det goda, under det hon ökar våra kunskaper.

At försvaga dessa Sanningar framställer man en girig *Seneca*, som skrifvit så förträffligt om Rikedomars förakt. Jag vil medgifva at han haft detta fel — Men jag är fullt öfverrygad, at han haft det i långt högre grad eller åtminstone utöfvat det på et långt nedrigare sätt, utan de kunskaper han egde.

Cicero, Roms vittrafte Medborgare, tadlas för ärelyftnad och högmod. Man påstår at hans äregirighet var lika stor som hans Inille, hans högmod lika gränslöst som hans lärdom. Dessa beskytningar, ehuru öfverdrifna, torde icke vara utan all grund. Men när man gjort så många storverk som *Cicero*, när man upöftrat så mycket för sit Fädernesland som han; när man skrifvit så förträffligt som han; så mycket gagnat mänskligheten som han; så blir ärelyftnaden et förlätligt, jag hade så när sagt, at löfligt fel.

Om vi med noghet granska de älderdomens skrifter, som förgångellen skonat til vår tid, finne vi öfver alt Viiterheten förenad med de Dygder, som göra mänskligheten heder och sammanlesnaden angenäm. Det var hon som alstrade Athens intagande feder. Med hånne kom Belevhet och Folkvett til Rom. Knapt visade hon sig hos et Folk.

förån hon, älskad af de kloke, och smänin-
gom aningen af hopen, spidde sina behag i
der allmänna lefvernet, och, sedan hon riktat
förståndet med sina skatter, förädlade hon
äfven Folkets böjelser och seder.

Frankrike var före Frans den förstes tid,
lika vildt som vår Nord vid samma tid.
Han gaf Nationen smak för Vitterhet, och
grundlade derigenom det företräde framför
andra Folkslag, som det ännu eger och i
framtiden lär bibehålla.

Men hvarföre dessa bevis til Vitterhe-
tens försvar? Hon behöfver ej mit förord
ibland sine trognaste vänner. Egen ärfaren-
het, mine Herrar! lär bäst öfvertyga Eder,
at hon i enligheten är et ljuft Sällskap, i
morgången en Vän, som skänker oss tröst. I
medgången fätter hon oss i stånd at med
dubbel vällust njuta vår lycka, och är vid
alla tilfällen et förråd af förnöjelte, som al-
drig tömes. Hon är så mycket angelägnare,
som vi, utan hånnes dyrkan, aldrig med
framgång kunne upoffra vår tid åt Visheten;
så mycket dyrbarare, som hon på en gång
odlar förståndet, förbättrar hjärtat, gör våra
öden dragligare och mänskliga lifvet sållt.

Om *Socratis Död*, af Thomas.

En Stad i Grekland bestälte en Stod af en namnkunnig konstnär, med frihet at själf välja sit ämne.

Jag tänker ej göra någon kämpe, sade han, sådane har Grekland nog, och jag föredrager Dygden för styrkan. Jag gör ej någon stridsman, denna förtjänst är för allmän; hvart år dö tulendetals människor för Fäderneslandet. Jag gör ingen af Edre fordrne tyranner; heldre nedslår jag deras stoder. Jag skulle väl kunna föreställa någon af Edre Gudar; men de upfylla redan Templen, och för at hos Eder underhålla vördnaden för Gudarne, i brist af stoder, betrakten endast Himlarne! Här afbröts han af Folket. Konstnär! hvad tänker du då göra? frågade de, och han svarade: det mest sällsynta på jorden; en människa som upoffrar sit lif för Sanningen, och han afbildade *Socrates* döende. Utan tvifvel var *Plato*, då han författade sina samtal, intagen af samma beundran för *Socrates*. Han hade varit hans lärjunge och vän. Han hade lett honom släpas i bojor. Han hade lett gifftet tilredas, och vidskepelsen taga bågaren ur afundens händer, för at öfverlämna den til hans måstare. Sedermera hade han varit vitne til de

ovanliga årebetygeller man gjorde hans minne. Han hade sett Athenienzerne, detta flygtiga, grymma och lätttrorda folk, som, ömsom vildt och ömsom kämlofolkt, hämnades hans död, sedan de själve låtit honom förgås; han hade kunnat i Athen omfamna *Socratis* stöd, uprest enligt Stadens förordnande, kan hånda på samma ställe, där man pålade honom de kädjor, hvarmed han fördes til döden. Uppfylld så väl af Allmänhetens beundran, som sin egen, ville han äfven bidraga til sin lärars ära, genom at föreviga honom; och upoffrade derföre nästan alla sina arbeten til hans beröm.

Aldrig kunde någon vara skickligare och värdigare at tala til *Socratis* låf. Ofta har man angripit *Plato* som Philosoph, altid har man beundrat honom såsom skribent. Under det *Plato* berjante sig af världens vackraste språk, ökade han ännu des skönhet; det synes lika som han på nära håll betraktar och skådat den eviga skönheten, hvarom han outhörligt talar, och såsom han igenom djupt begrundande hade öfverfört den i sina skrifter. Den lifvar hans bildrika styl, den utmärker sig i alla hans tankar, och ger intogande behag åt ljuden som skola uttrycka dem. Ofta gifver det hans skrifter denna Himmelska Stämpel, som Grekiske Konstnärerne gifvo sine Guddomligheter. Det

är något stort och viktigt i hans uttryck, lika som i Varianens Apollo och den Olympiske Jupiter af Phidias. Och han tyckes uphöja sig med samma stillhet som Himlarna. Man skulle kunna låga, at han hade det Himmelska Språk hvarom forntiden talar. Hans skrifart är aldrig håftig, aldrig aftrynande. Såsom länkarne i en kådja följa rankarne på hvarandra, orden som utgöra meningarne, meningarne som sammanfatta talar, allt vilar sig i sammanhang, och utvecklar sig med snabbhet och ordning; lika som en vål indelad bår, hvilken är hvarken brådskannde eller snårdig, och i hvilken hvarenda man rör sig med jämna steg, för at med förenad styrka befordra ändamålet.

Man vet at i alla *Platos* arbeten, är det *Socratis* ränkesätt, som leda til Sanningen. *Socrates* bibehåller sig alltid: den samme öfver allt, har han sit eget sätt at göra slutfarfer; des inledningar, des förfrågningar äro Inaror och omsvep, i hvilka han inveklar sin vederpart, för at komma honom själf at updaga sanningen som han bestridet. Med et ord: man kan anse alla *Platos* Samtal til samman, såsom et torge spel författadt til hans Måstares heder. I hvar Scene är det *Socrates* som yrkar Moralen, och utvecklingen är giftbågaren.

De tre Samtal som innefatta detta, äro verkliga åreminnen utan at kallas det; hvilka få mycket snarare upväcka vårt deltagande, som de äro i full verkfarnhet. Af et utdrag kan man väl icke dömma om *Platos* stil och våltalighet, men man kan åtminstone lära känna *Socratis* Moraliska Caractere. Aldrig har man haft någon vackrare, sedan belevade Folkslag börjat tala om dygder, under brottens utöfvande.

Det första af dessa tre talen, är hans förvar inför Domstolen. Man föreställe sig en 70 års Man, som alltid varit dygdig och rättvis, hvilken nu synes första gången för Rätten. Oförlagd och okonstlad för sine Domare, på samma sätt som i sina vanliga förrättningar, försmådde han våltalighetens konstgrep och fåfängliga biträde, ej erkännande annan våltalighet än Sanningen, försäkrande at tala des Språk til sista ögonblicker; han ålade sine Domare, med ålderns och välviljans myndighet, at undersöka des Tal, emedan detta tilhörde dem, äfven som honom at säga Sanningen. Han yrtrade sig om sine anklagare, utan bitterhet och utan förakt; utan at bekymra sig om sit öde, antingen han skulle dömas eller frikännas; öfverlemnande til Almagten at styra utgången, och rättfärdigande sig genom lydnad för Lagen. Sådan synes *Socrates* vid inträdet.

Des svar på anklagelserna är fullt af en-
fald och styrka. Han talar som Oskulden bör
tilltala smädelsen, och Visheten vidskepelsen.

Slutligen visar han, hvad som är uphof-
vet och ursprunget til de emot honom ut-
spridda rygten. Det är emedan han ej vör-
dat människornas svagheter och laster, i syn-
nerhet hos visse betydande Män; se här
hans brott. Om han dör, är det icke hans an-
klagare som skola förorsaka honom döden.
De äro endast hatets verktyg; hans Mördare
äro smädelsen och afunden.

Det var bruket, at de anklagade togo sin
tillflykt til böner och tårar, låto sina Barn
samt Vänner och Släktingar visa sig, för at
ärhålla genom medlidande hvad de ej alltid
kunde vinna genom rättvilan. Äfven jag,
låger *Socrates*, är icke utan slägt; jag har tre
Söner hvaraf en hunnit öfver barndomen,
men de bägge andre behöfva ännu sin Fa-
ders hjälp. Icke destomindre skall jag ej
visa någon af dem, för at röra eder; och
jag gör det hvarken af förakt eller högmöd.
Sådana känslor funno aldrig inrymme i *So-
cratis* hjärta; utan hans domares heder, så
väl som hans egen och det Almännas, förbjödo
honom at gifva et sådant exempel, i synner-
het vid hans ålder och med det namnet han
bar; ty, sade han, detta namn må vara för-

tjänar eller icke, så är man öfvertygad at *Socrates* är öfver vanliga människor; et sådant förnedrande kan icke annat än vanhedra både den anklagande som tillåter sig det, och domaren som tål det. För öfrigt, är det väl tillåtet, säger *Socrates*, at bönfälla hos sin domare? Man bör upplysa, men icke beveka honom. Domaren är icke fatt för at göra nåd; han är fatt för at döma efter lagen. Landsmän, Atheniensier! lade han till dem, fordren då icke af mig, det som är hvarken hederligt eller enligt heligheten och rättvisan. Kommen ihog eder ed, afkunnen min dom efter det som mest öfverensstämmer med eder och min fördel.

Socrates tyftnar. — Domrarna upstiga för at samla rösterna; och han är dömd til döden. Han återtager ordet med samma lugn som förut. J hafven dömt mig til döden, jag förlåter eder det; jag väntade det, och jag förundrar mig mer öfver, at där äro så många röster för min befrielse: O Atheniensier! J hafven gifvit et evigt varande ämne åt dem, som vilja tadla Athen. Man skall förebrå det at hafva dödat *Socrates*, som var en Vis: ty för at få rättighet at tadla eder, skall man gifva mig detta namn, som jag icke förtjänar. Om J hadn väntat någon tid, skulle jag hafva dödt utan Athens vanheder; betrak-

ten min ålder, jag hör knappast til detta litver, och rör redan vid grafven.

Socrates fortfar: han talar med stillhet til sine domare. Han målar det nöjet, at i en annan verld samtala med alla tidens store Mån, med dem hvilke som han, varit offer för oråtrvilan; han önskar at hans barn måtte en gång dö såtom deras Far, om de äfven hafva den lyckan at föröslåmpa en *Anitus* genom deras dygd. Han slutade tala med dessa höga och enkla orden: nu är det tid at vi bortgå, jag för at dö och J för at lefva; hvilken af dessa två saker skall vara den bästa? Gudarne allena veta det, men ingen dödlig.

Sådant är detta *Platos* första tal, hvarest han urveklar *Socratis* själ; där råder en angenäm och ädel våltalighet, dygdens ståndagtighet, vördnad för Guddomligheten och sig själf, *Socrates* rättfärdigar sig, talande med sine fiender och Athenienserna. Det är den Vise som gifver skäl til allt, och talar med friden inom sig til dem, som fördömma honom.

I det andra talet förbytes Scenen: *Socrates* är i fängellet, och han sofver. *Criton*

nalkas, betraktar den gamle, och faller i förundran öfver denna djupa lömn. Han fruktar at oroa honom, och han väntar. *Socrates* vaknar. *Criton* gifver honom tilkänna, at det är på morgondagen som han är dömd at dö; som Gud behagar, säger *Socrates*. Då besvär hans vän honom at frålsa sig, undermåttar honom at han vunnit vakten, at alt är färdigt, och at det beror endast af honom at följande natt stjåla sig undan sine förföljare.

Socrates, med samma stillhet som den hvilken dömmar en främmande sak, underföker om han bör fly eller blifva kvar. Min vän *Criton*, säger han, det gifves icke mer än ett rättesnöre, Rättvisan. Så länge jag lefvat, har jag alltid lydt den. Ännu är jag den samme: mit öde är förändradt, mina grundsatser äro det icke. Låt oss underlöka, och om vi icke finne några bättre, så vet du at jag aldrig viker ifrån dem jag hitintills alltid följt; icke en gång om än et helt folkslag förestälde mig fattigom, bojer och döden såsom hotande spöken. Derpå skärskådar han frågan, och underlöker om det är tillåtet at vara lagen olydig, för at undvika döden.

På en gång föreställer han sig Lagen i person, och förutlåter at i samma ögna-

blick han sätter foten utom fångellet för at fly, visar sig Lagen, och tiltalar honom: *Socrates*, hvad gör du? Huru kan du vara okunnig om, at du kullkastar Fäderneslandets lagar? Tror du at en Stat kan ega bestånd, om de almånna domsluten icke hade mer styrka, om hvad medborgare kunde bryta dem efter behag? Om Fäderneslandet förtörnar dig genom en orättvis dom, eger du derföre rätt at skada detsamma? Du är Fosterlandet skyldig din födelse, äfven som din Faders, och de helgade band som förenade dina föräldrar, hafva gifvit dig dagen. Din upfostran, dit lif, din själ, alt tilhör det samma. Du är des son och des lifegen. Det må väpna emot dig bödlar, slå dig i järn, sånda dig i slagtningar för at låras och dö, i alla handeller är det din skyldighet at lyda. Fly eller öfvergifva sit anbefalta ställe är et brott, vare sig inför rätten, i fångelserna eller på stridstålet; öfver alt äro Fäderneslandets lagar heliga: en medborgare som uphäfver dem är brottligare än den, som är väpnad emot sin fader. Lagen fortfar: det skulle låta vål, at höra *Socrates* berätta under hvilken löjlig förklädning han flytt ur sit fångelle! och om man frågade honom huru han, såsom redan på grafvens brådd, med få dagar öfriga at tilbringa här på jorden, kunnat taga det

beslut, at genom en veklig kärlek til lifvet framslåpa sig det återstående af sin ålderdom i neslighet, efter at hafva brutit sit lands laggar, hvad skulle han då lvara? O *Socrates*, ofta skulle du få höra sådant, som du då måste rodna före. Är det väl för dina barn som du vil lefva? Dina barn! Ach har du icke vänner? *Socrates*, låt öfvertala dig och föredrag hvarken dina barn, eller dit lif eller hvad det må vara, för rättvisan.

Criton gifver vika. Han beundrade *Socrates*, som slutar med at säga honom: låtom oss följa hvart Gud hållt för oss.

Det tredje talet, som är mer almänt känt än de bägge föregående, är det som nämnes efter *Phedon*, och innehåller berättelsen om *Socratis* förhållande på sit yttersta, och om hans död. Det är et af fornålderns rygibraste arberen. *Cicero* säger, at han aldrig kunnat läsa det, utan at utgjuta tårar. Och *Cato*, då han skulle dö, läste det två gånger igenom, för at stadfästa hos sig begreppet om odödligheten. Jag vågar säga, at intet äreminne, hvarken af forntidens eller de nyares, kan framvila något så stort i sina målningar. En rättvis människas död är et högt ämne, utan någon vidare tilläggning; men om den är undertryckt, om förvillessen

släpar Sanningen til döden, om den Dygdige
 undergår brottets plågor, om vid des död
 endast Gud och någre vänner omgifva ho-
 nom, om han icke desmindre gifver hatet
 sin förlåtelse, om han med stillhet uplyfter
 sina blickar til Himmelen från fångellsets mör-
 ka boning där han dör, om, då han skall öf-
 vergifva människorna, han ännu använder si-
 na återstående ögonblick til sin uplysning,
 om ändteligen, då han ej mer är til, det icke
 är han, utan den brottslige som fördömt ho-
 nom, som synes olycklig; då känner jag ej
 något större föremål i naturen: och sådant är
 det skådspel som *Plato* visar oss, när han
 beskriver *Socratis* död. Han förbinder der-
 med alla de omständigheter, som gifva et
 närmare deltagande åt en högridlig och ly-
 sande död, hvaraf desse åter vinna sit anse-
 nde. Låt oss följa *Socrates* til slutet af des
 lefnad, låt oss icke förlora en enda af des
 rörelser, ej et enda af des ord. Låt oss se
 honom, när hans tvänne barn visa sig; när
 han förklarar sin yttersta vilja rörande sit
 hus; när hans vänner med fasa se tolen lyk-
 ta sit löpp, som hastar at dölja sig bakom
 bergen; när den olycklige bågaren kommer.
 Huru han, innan den emottages, anropar Him-
 meln at förlåna honom bistånd och nåd; i
 det ögonblicket då han dricker höres hans
 vänners klagorop; han förebrår dem deras

svaghet med en intagande stillhet. Den upstigande döden förstelnar honom småningom. Slafven rör des fötter, hvilka redan äro känslösa, hans sista ord höres, och han försvinner midt ibland sine vänner. Til detta Athen, som nu beherrskas af et ohöfladt folkslag, refer forskaren ännu i dag, för at betrakta de af tiden och händelsernas omskiften förstörda tempel: någon krossad pelare fåster hela hans upmärksamhet. Jag för min del ville önska, at tiden hade skonat fångelsestället där *Socrates* dog, i stället för det som återstår af *Minervas* tempel. Jag ville at man på den svarta oförädlade stenen hade inhuggit: här tog han bågen: där välsignade han slafven som gaf honom den: se här stället där han tog sista andedrägten. Man skulle komma hoptals at besöka denna helgade minnesvård. Man skulle ej kunna ingå där, utan at intagas af en helig vördnad; och alle med mod och styrka i själen, skulle vid ålynen här af känna sig ännu mera uplyste. Historien låger ois, at på sådant sätt rördes *Alexander* vid *Achillis* graf, och *Cesar*, då han intagit Egypten, betraktade hånryckt *Alexanders* minnesvård under en djup tyftnad. I stället för denna minnesvård som försvunnit, hafve vi åtminstone *Platos* skrifter som skola blifva odödlige. Det är för mig en förnöjande tanke, at tro

det de som dömde *Socrates* til döden, hafva årminstone en gång förrän de dogo, igenomlåft dessa tre talen, där han föreställes så dygdig och så stor. Domare! J som dömmen människorna, J kunnen upoffra en Vis, och med et ord låta den som Imädelsen förföljer, bortvinna under tyngden af sina olyckor. Svår-det är i edra händer; men tidens oundvikliga öga blifver eder varse, och skall dömma eder. Tiden återkastar på eder den vanåra, hvarmed J hafven trodt eder hölja människoflågtets vålgörare, och tjugu Secler skola ej kunna urplåna den.

Siskan.

En man, som älskade foglar, hade fångat 2:ne Siskor, en Han och en Hon. Han kände Friherens värde, derföre lade han til sig fjälf: det är hårdt at et djur, för människans blotta nöje skull, måste lå aldeles förlora sin frihet; jag vil årminstone utvidga gränzen af deras fångelse så långt jag kan; han lemnade dem således et stort rum särskildt inredt för foglar, det var stort och genom stora fenster ganska väl uplyst — han planterade deri äfven en artificiell skog och drog omförg om deras föda, luft-ombyte m. m. på bästa vis. Desse foglar lefde derföre efter några dagars förlopp ganska lyckligt tillamman — så mycket mer, som de utgjorde et nygift par, och anlågo för en särdeles gunst af lyckan, at i fångenskapen få lefva tillamman, och utan hinder älska hvarannan. Deras lilla lamhälle förökades, de blefvo ännu mer lycklige och hade nästan glömt, at utom det rum, hvilket nu mera icke anlågs såsom fångelse, fanns någon större och friare rymd — när en frostigt höstdag, en olycklig Talgoxe kom och hackade kitt på deras fenster. Patriarken för denna lilla verld blef det varse, och erindrade sig at det gafs et större fält för hans vingar at måta. Han lade derföre til sin maka: min vän, öfs felar intet mer än

Friheten; jag vil återtaga den — du ser dessa ljusa ställen på vårt fångelse, genom hvilka dagen intränger; de måste icke vara mycket starka; et håftigt anfall — och de skola lönderbrytas. Ack min vän, svarade den öma maken; hvadan detta nya begär til en frihet, som icke gagnar? — Hafve vi icke varit, äro vi icke lycklige med den vi ege? Hvar til tjänar en större frihet, när man är lycklig med en mindre — vi ege nu alt, och kanske skulle vi utom detta fångelse vara blottstälde för roffoglar, för mistning af hvarandra, eller af våra barn; bruket af våra vingar skulle til åfventyrs i en friare rymd nu mera vara ols omöjligt, och hvad vore vi det föruran: Du talar som en veklig Hon, min vän, svarade Hanen; det tilhör mit kön at fågta för dit köns frihet; jag vil med dig och dina barn inom en minut vara fri eller ock — dö. Vår Hushonde har med list fångat ols, han håller ols icke fångne för vår sällhet, utan för sit nöje: vålan min vän, se hvad jag skall göra. Derpå aflägnar han sig från fenstret, så långt som det i råt linia var möjligt, spänner håftigt sin flygt deremot, men den stöt han ger, drabbar endast honom, han blir deraf endast mer förbittrad; vänder om, anfaller fenstret ännu håftigare, faller ner och dör, sedan han med möda til sin efterblifvande famille hunnit framstapla

---

denna varning, som för många människor icke torde vara öfverflödig: *Då J känna Eder lycklige med den frihet J äga, så begären icke en större.*

A.

STOCKHOLM,
Tryckt i KUMBLINSKA Tryckeriet, 1796.

JOURNAL

FÖR

ALLMÄNNA UPLYSNINGEN

OCH

SEDERNE.

UTGIFVEN AF
SÄLLSKAPET F. B.

FJERDE HÅFTET.

---

*Franske Ambassadeuren LE Hoc til sin
Dotter på des Födelsedag.
Öfversättning.*

Hel! skönste dag, tom til mit öga sånktes.
Af Himlens nåd du minner återbår,
Jag make var; men mig *Sophia* skänktes,
Som man och far man dubbelt lycklig år.

Re'n af mit lif en saknad hälft försvunnit,
Ljust år ännu hvad deraf återstår.
Hvem har ej tröst hos min *Sophia* funnit?
Man blott tom far går öfver makans år.

4 Håft.

H

Den arga dolk, som våld och afund smida
 I trenne år mig fargat på min stig:
 Min själ var ren — *Sophia* vid min sida;
 Des ömhets tår var fällhet nog för mig.

Det mörka hvalf, dit hämnden brottet skickar,
 Des öma vård från mig ej utedömt;
 Jag döden såg, men såg *Sophias* blickar
 En Mild Försyn har ingen oskuld glömt.

Nu — främling, glömd och mißskänd för den
 möda,

Jag flösat har på mina fäders bygd;
Sophia mig skall mer än nånsin stöda,
 Hon har min själ, mig tilhör hennes dygd.

Förtjänta Folk, som vunna Lagrar hölja,
 Må Gallers mod i Secler lifva Er!
 Er aktning mig skall som *Sophia* följa;
 Nog ära nog. Er saknad är mig mer.

Och Frihet! Du som mänskans värde hägnar,
 Och hjertats lugn, välsignad återbär!
 Mit lif jag Dig och min *Sophia* egnar;
 Mit valspråk ära följd af ömhet är.

---

*Om Musikens inflytande på människors
Lynnen och Seder.*

§. I.

Att rätt kunna förstå Naturens konstiga sammanfättning och orfakerne til de verknin-
gar, som där tildraga sig, har väl i alla ti-
der varit et föremål för Philosophens tanke-
gåfva och för Naturforskarens granskande ö-
ga; men antingen vår själs brister, hvilka,
äfven vid utrönandet af de allmänaste tings
orfaker, röja sig, eller mängden af de äm-
nen, som lysselsätta des tankekraft, och skingra
eller dela den til oräkneliga föremål, äro
hindret för en fullkomlig framgång i dessas
módofamma upptäckter; så är det dock visst, at
vi i många mål ännu hafve flere gissningar och
blotta sannolikheter, än faste och säkre grun-
der, som utreda verkningens beskaffenhet,
vidd och sammanhang med sina orfaker. Kan
hända, bägge desse omständigheter bidraga
dertil. Et snille med alla de lysande för-
moner, som Naturen kan använda til en
människas danande, förblifver dock, oaktrade
all sin förvärfvade djupfinniga lärdom, sin
eldiga qvickhet, sin valda belåsenhet och sin
oförtrutna granskning, en inskränkt själs e-
genskap, som dels nötes och tröttnar, innan

hon hinner följa kädjan af händelserna til sin slut, dels ock ofta irrar och misstager sig, då hon skall utveckla förhållandet af en orsak och des följder, hvarest flera hypotheser äro möjliga, och ingen tillräcklig at undanrödja alla svårigheter. Ämnenas oräkneliga mångfaldighet sätter nya gränser för snillets framgång. — Naturen är et haf af åtskilligheter, hvori den trånaste möda förlorar sig, äfven derföre, at des arbete måste delas til flera ämnen, äfven som den skingrar gemensamheten i Stora Snillens rön och upptäckter, hvilke, sammanlagde och stälde på et och samma föremål, ofelbart skulle hinna til större framsteg i Naturens säkra kännedom och utrönandet af des drif-fjädrar jämte sätter at inflyta på våra sinnen. Ehvad vi ock här antage, är likväl den sanningen lika ofelbar, at många händelser äro äfven så outredade til sina orsaker, som til sina verkningar allmänt kände.

§. 2.

Monne icke Musikens inflytande på människors lynnen och sinnelag kan föras til sanningar af detta slag? Redan tyckas vi hafva någon rätt at antaga det, då vi erinre oss, at skarpsinnige Mån och i Tonkonsten få väl som i människans kännedom väl bevädrade, icke annorlunda kunnat förklara des verkan på vår själs affecter, böjelser och

tänkesätt, än genom en så kallad sympathie eller magnetisme, hvares väsendtliga art man likväl otydligt eller ofullkomligt kunnat utreda. Musiken förlorar dock häraf äfven så litet i sit värde, som människan i et af sina ljusligaste nöjen; och det synes vara lika orimligt, om någon ville at dessa orfaker med de Cyniske Philosopherne bele och förakta Musikens förkjuifande inflytelse på vår själ, som om man ville försaka at njuta trädets frukter på den grund, at vi icke fullkomligt kunne utstaka de lagar, efter hvilka fröet utvecklar sig, tilväxer, mognar och bereder sin näringskraft. Den välgörande Naturen har ämnat oss at njuta, och när fågnas väl vår känslokraft på et mera rörande sätt, än vid åhörandet af en behaglig och efter vår närvarande finnes författning rätt lämpad Musik. Sådan är ju vår varelfes sammanfattning, at utvärtes förekommande ting måste genom våra sinliga känslor fattas; detta oaktradt, är det likväl svårt at utreda känsloernas natur, efter hvilka vi handle, så väl som de sinliga tingens egenteliga art, som verka på oss. Synen är et sinne, som tillskyndar oss oändelig förnöjelse; men antingen den verkas hos oss derigenom, at de yttre tingen kasta sina strålar til vårt öga, eller ögats strålar utkastas til det förekommande objectet, har fordöm va-

rit ibland lärde Mån en tviflig fråga, hvarom den allmänna och mindre tänkande kopen fallan kanske råkat i öfverläggning, men bägge hafva likvål, med lika förnöjelse, njutit den vålluft, som Naturen med lyngåfvan ämnat oss. Der samma torde ock kunna lågas om våra öfriga sinnen, och i tynerhet om hörseln, som emottager ljudet icke allenast så, at den dömer derom och känner des åtskilliga böjningar, utan ock förnöjes deraf, då de äro behagliga och sammanstämiga, men oroas, då de störa des känsla på et sträft och illa sammanhängande sätt.

Naturen tycks ock här följa enahanda regler hos alle, så at ingen ting är mänskligheten mer eget, än et lifligt nöje öfver en oafbruten harmonie eller kämbart misnöje, då ljudet saknar sin sammanstämning, och mera gemensamt med alla åldrar, för den eldiga barndomen så väl som för den kalla ålderdomen; men denna på ordningen i vår kropps byggnad grundade likhet får icke sträckas ända til en lika smak för alla slag af Musicaliska ljud. En Sangvinisk, en Colerisk, en Melancholisk följa med sit rycke sina olika temperament, och olika fedska skapa olika omdömen i detta mål, så väl som i alt annat. Här af finne vi redan hos de gamle en märkelig skilnad i sammanlättningen, hvar af upkommit de särskildta namnen

af Modus Lydius, Modus Phrygius och Modus Doricus m. fl. som röja folkslagens lynnen och characterer, förenade med deras skiljagtiga lefnadsfåt: och huru skulle väl Lutans lena ton förnöja et stormande och i halsbrytande bedrifter upammadt sinne, eller Zilzelims *) skarpa och skorrande dån behaga veklighetens läckra öron?

§. 3.

Detta olika förhållande stöter aldeles icke den hufvudfanning vi af erfarenheten finne bestyrkt, om människors almånna bifall får harmoniska ljud: et bifall, som tvifvelsutän eger sin grund deri, at våra kroppsdelar äro af dylika mekaniska proportioner sammanfatte, som de, hvilka höra til en ordentelig och angenäm Musik. Det är likväl icke nu vårt ämne, at ingå i någon Mathematisk underfökning om tonernas förhållande fins imellan, hvarom lärde Mån redan utgifvit grundeliga afhandlingar, icke heller ärnar jag uprepa den så ofta uprepade Musikkens historia ifrån människoslagets första åldrar vidare, än i den mon det kan vara nyttigt för vårt ändamål, at bevisa des inflytelse på vårt lynne och feder.

I förra afseendet lär Physiken ofs, at den dallrande rörelse, som i en ljudande kroppsdelar upväckes, då de stötas, meddelar sig åt

H 4

*) Et Musicaliskt Instrument,

den omgifvande luftens sammanhängande delar, hvilka efter hand röras på samma sätt, til des den luften, som är innesluten i våra öron, emottager dallringen och meddelar den åt fibrerne af nervus acusticus, hvilka äro de organer, som gifva förmågan at höra; ty, då desse nerver slättas i rörelse och störas, upstiger den nerveula vätska, hvarmed de äro upfylde, til sensorium, och förorsakar där en viss rörelse, med hvilken Skaparen förbundet ljudets fattande. Strångarne, som i Musiken nyttjas, gifva särskilda ljud ifrån sig, efter deras längd, tjocklek och starkare eller lindrigare stämning, men skiljagligheten af ljudet, i anseende til det man kallar grave eller skarpt, beror på dallringarnes hastighet och mängd, så at et skarpare och hvassare ljud tilkänna gifver, til följe deraf, et större antal dallringar inom samma tid, än et altvarsammare och svagare. Denna erinran torde vara nyttig til at förklara den olika smak, som råder hos Musik älskare, i det den ene älskar en douce, den andre en muntrare och starkare concert, allt efter som deras hörselorganer äro mer och mindre känslofulla eller styfva, hvaraf följer, at hos den sednare fordras en större grad af rörelse eller starkare intryck til at upväcka samma känsla, som hos den förre med mindre motus uppkommer.

At en vacker sammanställning upväcker hos oss en känsla af nöje, erfare vi; men orsaken, hvarföre de toner, som hafva en viss proportion, det vil låga från 5 til 6, förekomma oss så angenäma, då deremot de toner, hvilka ligga imellan 6 och 7 oroa vår själ med et märkeligt misshag, har blifvit et tvifst ämne, som ännu torde dela vittre Måns omdömen. Någre hafva, i stället för at uplösa frågan, velat likfom med *Alexanders* svärd slita den, i det de påstått, at det nöje, Musiken tillskyndar oss, på intet skäl finnes grundadt, utan tyckes vara et blott bizarrerie, emedan samma ljud, som åstadkommer somliges beundran och hånräckning, icke fallan förefaller andre olmakligt och tröttsamt. En del åter antaga, at nöjet, som man af en vacker harmonie hos sig känner, upkommer af den ordning, som imellan tonerne herrskar, så väl i anseende til tiden, som deras fallande och stigande; och som denna tanke tyckes hafva någon mera förnuftig grund, förtjänar den at närmare granskas. — Den, som hör en Musik och fattar genom öronens känsla alla de proportioner, hvarpå så väl harmonie som melure grundas, har utan tvifvel en kannedom som icke liter bidrager til hans förnöjelse, framför den, som aldeles icke, eller blott til en del fattar dessa proportio-

ner; dock nöjet, hvarom vi tale, tyckes än, då icke endast bero af denna kunskap; i sådant fall borde en ganska simpel sammanställning, som blott löper efter octaverne, mest troa vårt öra, efter begrepet om proportionerne är i detta fall tydligt och lätt at göra sig; imedlertid fattas mycket, at denna Musik skulle tillskynda oss största nöjet; och, om vi än tillägge, at denna kunskap, om vi af harmonien skole hafva någon väl-luft, icke får vara alltför lätt, utan fordra någon möda och kostas oss någon utspänning af våra sinneskrafter, möter oss ändå det inkast, at i sådant fall dissonancer äfven så vål borde förnöja oss som consonancer, emedan de förre äro utan tvifvel svårare at fatta, och innehålla proportioner, svårare at ut-räkna, hvaraf följer, at, til et fullkomligt nöje af Musik, åhöraren bör kunna märka en viss plan och dessein, som i Composition är verkställd genom reela och ordentliga proportioners iakttagande. Nöjet upkommer då deraf, at man likasom spår til Compositeurens affigter, hvilkas verkställande, om det är lyckligt, upfyller vår själ med en angenäm tilfredsställelse. Äfven så förnöjer oss en vacker Pantomime, när vi af des rörelser kunne sluta til de känslor eller ord, som dermed föreställas, hvars smak är med modestie och artighet vald. Härtil torde vi äf-

ven kunna bifoga det skålet, at en behaglig sammanstämning förorsakar i fluidum nervorum en ljuf och stilla rörelse och i nerverna en cadencerad skakning, hvarmed vår varelse Uphofsman, som efter harmonie och ordning inrättat hela Naturen, samt derföre inplantar hos hånne en besynnerlig böjelse dertil, förbundit en viss känsla af nöje, då efter ljudets årskillighet årskilliga sensationer genom hörseln tilbringas, hvilka, alt efter som åhörarens sinne är disponerad, gifva anledning til särskilda föreställningar, hvarigenom vidare själen eller viljan på olika sätt affecteras til glada eller oroliga känslor. Vi må nu förklara detta genom Mechanisme, Magnetisme, Sympathie eller hvad som helst, blir likväl faken enahanda, at Naturen förbehållit oss i Musiken et förkjusande nöje, fast de särskildta namn, hvarmed man utmärkt de Lärdes systemer, som velat förklara sättet til des inflytelse på vår själ, torde vara blotta täckemantlar för okunnigheten och för det mänskliga högmoder, som vill förklara alt i Naturen, ånskönt själfva förklaringen ock skulle inveckla oss i dubbelt mörker och villrådighet.

§. 4.

Vi hafve redan anmärkt, at denna oviss-
het, om sättet til Musikens verkan på vår
själ, icke bör oroa den onckeliga erfarenhet

vi ege om des indflytelse på våra känslor. Hela Naturens rike är et bevis på des utmärkta magt: alt hvad som kan fatta et ljud, lyder ju des lagar; äfven de vildaste djuren tyckas här vara upmärksamma, och röras. Åtminstone tyckas de gamle Poëterne velat föreställa den få i sina dikter, där de omtala en *Apollo*, som genom sin *Lyra* omskapar en ödemark til et *Elyseum*; en ohöfstad *Herdaskare* til *Vitterhets-älskare*; och själfva vilddjuren til lydiga och iaktmodiga lamb. De omtala en *Orpheus*, som lindrar sin egen smärta öfver sin förlorade *Euridice*, och genom *Lutans* öma ton återkallar hånne til lifvet midt igenom dödens skuggor; och själfva *Tartarens* plågor hvila vid des harmoniska slag; *Ixion* och *Tantalus* känna en lindring i sina tårande plågor; *Porphyrion* och *Sisyphus* et lyckligt ögonblick; *Atropos* lemman sin sax, och glömmet sit nit mot de levande; och *Plato* själf bevektes til ömhet och låter döden ännu dröja några stunder at hemta sit rof. At tro *Skaldernes* tankebilder, skulle själfva klipporna hafva rört sig och träden fått lif, då *Amphion* slog sin *Citra*. — Men afdragom de fabelagtiga och de våltalande Allegorier, hvari sanningen härvid synes klädd, så återstår ändå en stark målning af den undransvärda verkan *Musiken* egt och eger på människors sinnen alt ifrån

världens första ålder. Eller, monne de velat
 fåga annat, än at människan, ännu nedslänkt
 i Barbariets mörker, utan lagar, utan feder,
 utan fädernesland, tagande sin boning i den
 första bergsklyfta hon träffade, eller, yran-
 de och lik de vilda djuren i skogarne, sökte
 sin föda och sina nöjen utan at ännu känna
 samfundslefnadens behagligheter, blifvit höf-
 sad och bragt til et ordentligare lefnadsätt
 af desse förgudade Lärmästare, som genom
 Musikens behag förstått at tildraga sig des
 tilgifvenhet och mildra des vildhet. Tar-
 taren's döfvade plågor och Furiernes insom-
 nande vid ljudet af en melodisk harmonie
 lär fåga intet annat, än at en vacker Musik
 förmår, om icke häfva vissa sjukdomar, åt-
 minstone lindra och uppskjuta den plågsamma
 känslan deraf; och at et sinne, som af tem-
 perament eller tillfälligheter fargas af en för-
 tviflad oro och svårmodighet, känner ofta sin
 lindring och hjälp i vissa toners klang, som
 med sit intryck lyslosfatta des känslöstrångar
 på et stilla och angenämt sätt. Ty, at jag
 icke må återopa mig *Sauls* sinnesyra, som i
 Bibeln omtalas, och botades genom *David's*
 Harpospel, vete vi af en nyare erfarenhet
 Musikens lyckliga verkan vid den så kallade
 Taranteln och Schweizeriska sjukdomen.

S. 5.

Detta exempel är et onkeligt bevis på

Musikens välgörande verkan hos människor, men om det vore enbart, och icke igenom en läker analogie bibehölle sig i mindre våldsamma tilfällen, skulle ändå des bevisningskraft mycket försvagas, och, kan hända, förekomma mången misstänkt. Men då erfarenhet öfvertygar, om des mer allmänna verkan i sådana fall, som med den förra hafva någon slags likhet, fast i mindre håftiga paroxysmer och utbrott, så skulle jag tro, at själva scepticismen bör tyftna dervid. En sådan erfarenhet är icke svår at träffa. Hvem nekar väl, at den djupaste melancholie, småningom försvinner, de mest tryckande bekymmer dödas, det mest nedslagna sinne muntras, uplifvas och återtager sin glädighet vid dessa toner, nästan som om blodet i vår kropp, förtyngadt och trögt af tryckande bekymmer, blefve genom tonernas hastighet fatt i en snabbare rörelse, och återvunne en lättare gång genom alla ådror. — Förnuftet måste ofta fruktlöst slösa sina mogna råd; de utlöktaste Sällskap förlora sin muntrande kraft, och själva den Stoiska stoltheten förmår intet mot de qväljande aningar, som plåga den mjältjuka, då Musikens glada eller öma toner ofta tilfredsställa det oroliga sinnet. Den håftiga, den til en ostyrig vrede uphetlade människan, hvars gnistrande ögon och våldsamma ryckningar äro förebud til et vildt och

djuriskt raseri, som fåtter honom i bredd med tigrarne, och dränker i en tvallande sinnesrörelse all eftertanke och saktmod, hör en öm och stilla Musik; och straxt faktar sig des stormande öfvermod; ögonen få et mildare utseende; pannan förlorar sina hotande skrynkor och hämnaden glömmet sig själf i den förkjusande stillhet, som råder i en douce och stilla concert: men det, som är kan hånda ännu underligare, at Musiken tjänar icke allenast at stilla och dämpa upretade och öfverdrifna sinnes rörelser, utan ock at upväcka en nyttig och för lifvets behag nödig affect, där Naturen tyckes hafva nedlagt mera köld, än sammanlefnadens fällhet fordrar. En mjältsjuk är ofta för sig och andra betvårlig; han kan mången gång hvarken dela den lidandes oro eller den glades munterhet; och han saknar, genom sin ledsnad vid alt, ofta själfva vånskapens förkjusning, denna högsta fällhetslott Gud unnat oss här på jorden; men låt en vacker harmonie uttrycka alt der starka i passionerne, låt en *Mad. Zirmens*, en *Haydens* eldiga Composition förena sig med en Måstares utförsgåfva, låt *Sapphos* öma lång få tolka hjertrats nöjen eller qual, hvad galler, den ledsne skall upeldas, skall af Musikkens inflytelse på des själ hemta ny styrka at känslan; ock lå tviflar jag icke, at ju mången ny *Melpomene*

genom Musikens tilhjälp uplifvat en afsty-
nande kärlek hos sin kallnade älskare.

§. 6.

Antingen nu en genom öfverläggning
samlad erfarenhet af Musikens vålgörande
verkan hos människor, eller ock en blott
naturlig drift och böjelse dertil är orsaken,
at intet folkslag finnes, som ibland sina öf-
ningar aldeles saknar denna ädla konst; så lär
ols dock människoslagets historia, at fornti-
den i sin största aflågtenhet och närvarande
tidens ej endast höfsade och civiliserade folk-
slag, utan ock vilda och Barbariska Nationer
burit och bära en utan undantag allmän vörd-
nad för Musiken. Ifrån Nova Zemblas Isberg
alt intil Africas sandöknar gifves intet släkte,
ehuru otillgängeligt det kan vara för beha-
gens Gudinnor, som icke dyrkat Harmoniens
Gud. Den blodgirige *Caraïben*, den obevek-
lige *Haronen*, den omänskliche *Cannibalen*
har sin Musik och sina Segerlånger. Färdi-
ge at upsluka det olyckliga rof tegern gif-
vit dem i händerna, omringa de sit offer och
börja den ohyggliga glädjemåltiden med
Musik och dans. De hafva sina krigslånger,
som tros öka deras mod emot fienden, och
hjälpelången, hvarmed de upmuntra sig själf-
ve til ståndagtighet, sedan en olycklig ut-
gång af drabbningen gifvit deras fiender en
seger, som med det samma gör dem til et

offer för en långsam eld, at tjäna til prydnad eller läckerhet på deras omänskliga seger- vinnares högtidsberd. Om den då icke lindrar deras plågor, måste de dock åtminstone tröstas deraf, at i sin lång få uprepa förfäders eller egna bedrifter, och med åtanken deraf inföfva sig til glömska af dödens bitterhet. Men är detta sant, hvem undrar, hvem tviflar då, at de ur Barbariets vildhet uphöfsade Nationer lemnat sin vördnad och sin omsorg åt Musikens skönhet och värde? Icke en gång den urgamla och äldsta historien lär derföre kunna upnämna för oss något folkslag, där den icke haft sin dyrkan. Egyptier, Perfer, Greker, Göther och själfve Indianen gifva oss exempel häraf; at jag må förbigå nyare och mera kände tiders historiska bevis af detta ämne.

§. 7.

Men detta allt rör endast Musikens verkan på passionerne, och des nytta för mänskligheten i anseende til det oskyldiga och ömma nöje den tillskyndar oss: dock, monne vi skulle förgripa oss emot lanningen, om vi ock påstå, at des inflytelse sträcker sig äfven til själfva förståndet och hjertat, och at den sålunda blir nyttig för Samhället och för Sederna; för lärda världen så väl som för

den medborgerliga? Jag skulle tro, at äfven denna sanning icke är obevislig, och, för at vinna förtroende för en tanke, som kan hända, någon vid första påseendet torde finna orimlig, tillätom oss åtminstone nämna de gamles tänkesätt i detta ämne. *Zoroasters* efterträdare hos Perferne plögade med Musik börja sina dagliga förnuftsöfningar; *Brachmanerne* mötte solen vid des uppgång med en harmonieux concert; hos Grekerne var Musiken en oundgängelig vetenskap för hvar och en god och nyttig medborgare; hvarföre de ock ansågo ej allenast nyttigt utan nödvändigt, at så väl börja som sluta dagen med en ljuflig harmonie; utan tvifvel, emedan de trodde, at den endast återgifver själen der lugn, som til förnuftets anförande til nyttiga kunskaper erfordras. Och at jag må förbigå den öfning själfva tankegåfvan eger af de begrepp själen måste göra af tonernes lärskildta förhållanden, så lär det knapt kunna underkastas tvifvelsmål, at ju Musiken uplifvar och muntrar det matta och trötta förnuftet, och gifver åt lifsandarne en ny styrka och lifagtighet, som utbreder sig öfver alla sjä-lens större eller mindre förrättningar; han gifver sålunda tanken hvila, utan at göra hånne fysiolös; han gifver hånne styrka at skapa nya begrepp, utan at plåga hånne med arbetssamma undersökningar.

§. 8.

Åfven som nu Musikens förtreffliga in-
flytelse på vår själ röjer sig i den upmuntran,
eld och driftighet, hvarmed han uplifvar och
uphöjer vår tankekraft, så har den ock en
icke mindre nyttig verkan på vårat hjerta och
våra känslor. Ty utan at nyttja det skålet,
som annars Philosophernes nästan gemensam-
ma bifall gifver mycken myndighet och vigt,
at förståndet eger herravälde öfver vår vilja,
och at följagteligen den som gagnar förstån-
det måste åfven i samma mon bidraga til
viljans förädlande och förbättring; lär dock
en onkelig erfarenhet icke ogilla, at vår själ
liknar et vax, hvori intrycket af alla slags
bilder är lika lätt, ärminstone så länge den
ännu icke är intagen af fördomar, hvilkas ut-
plånande och ombyte mot andre, då alltid
blir tvårare och fordrar en större möda och
långre tid. På denna grund lære vi då med
skäl påstå, at den ordning, den mildhet och
ömhet, som ofra gör Musiken så angenäm
för oss, nödvändigt bör meddela intrycken
deraf åt vårat hjerta och våra böjelser, hvar-
igenom dessa för mänskliga samfundstefnaden
så dyrbara föremål kunna upväckas och stär-
kas. Ordning! hvilken egenskap hos med-
borgare af alla Stånd! Det är den som gör
den befällande verksam och driftig i sit kall,

som bespar honom en tid och möda, hvil-
 ken förhastande och förvirring ofta förspilla,
 som utstakar de gränser Lagen fatt för des
 myndighet, och gör alla hans ögonblick nyt-
 tiga til medmänniskors gagn eller egen up-
 muntran. Behöfver jag vål ock nämna, at
 Ordning är den ende pålitlige grund för en-
 skilde personers lycka, välmåga och nöje?
 Skulle den icke, genom anförandet til en
 frivillig dygd, göra åtminstone Strafflagarne i
 Samhället öfverflödiga, om hvar och en med-
 lem deraf åtydde des råd? Skulle den icke
 förskaffa åt alla Statens invånare säkerhet och
 tillräcklighet, dessa första ändamål för Borger-
 liga Samsunds inrättning? Ordning är utan
 tvifvel grunden til all dygd: hufvudecharacteren
 af en god medborgare, en årlig man: och
 då Lagarne blifvit genom mänskliga sakers
 ofullkomlighet icke allenast nyttige utan ock
 nödvändige, är det just för at återställa och
 bibehålla den ordning i Samhället, som det
 allmänna lå vål som hvars och ens enskilda
 vål fordrar. När då Musikens inflytelse på
 vår själs böjelser, kunde väcka eller upelda
 en smak i människans sinne för ordning, har-
 monte eller enighet; så blir des verkan i det
 allmänna i samma mon vålgörande, som den
 befordrar Lagarnes öfvertalande kraft til alla
 Samsundsdygders rätta utöfning. Denna vig-
 tiga fördel hafva åtminstone de gamle dragit

af Musikens förkjusande intryck, då de uppställt sina Lagar i Skaldeqväden, hvarigenom de icke allenast ville göra minnet lättare och varagtigare af sina helgade stadgar, utan ock förbindellen til åtydnad deraf mera kraftig och öfvertalande för hjertat.

§. 9.

Om den mildhet, til hvars lifvande Musiken bidrager hos oss, vil jag icke mycket tala. Den är, jag vågar säga det, af hvars och ens erfarenhet mera känd, än at jag vidlöftigt behöfver omröra det ämnet. Forde hända at fördom för en sak, som så lifligt väcker min egen känsla, skulle leda mig för långt i en målning, som blott bör låna alla sina drag af sanningen: men hvilket marmorhjerter skulle ej känna ömhets-rörelser, när en behaglig Musik uttrycker sådan känsla? Jag får, för at bestyrka nödvändigheten deraf, åter beropa mig på denna själens förmågenhet at låna liksom et aftryck af de ting, som fårdeles röra hånne, och ehuru dessa impressioner snart kunna förlora sin liflighet, bidra de de likväl ofelbart, at inplanta sådana böjelser, som med de fattade perceptionerne äro enlige. Men huru vacker och älskansvärd är icke characteren af et ömt hjerta? Om Ordning gifver åt Sederna den rättet, som utgör det väfenteliga af en moralisk

dygd, så kan man väl ock med skäl säga, at ömheten gifver dem all sin behaglighet, utom det hon i vissa fall ökar och utvidgar deras verklamhet. — Den gör Mänsko-kärleken mera villig, vidsträckt och tillräcklig; hon gifver åt vänskapen sin ljusligaste förma: hon betager råttvilan sin stråfhet utan at hygga själfsvåldet; hon gör . . . men jag bekänner gerna min otillräcklighet, at skildra ömhetens stora och förtreffliga inflytelse på våra Seder. Ännu et drag af Musikens gagnande inflytelse på vår själ kunde man anföra deraf, at hon anles såsom oundbärlig för själfva Helgedomen och Gudstjänsten, där des majestätiska ljud likfom uphöjer våra tankar til at besinna det Vätendes höghet, som bör ega vår högsta vördnad och förundran. Men jag föreställer mig redan, at den förtreffliga verkan Musiken har på människans sinne och seder, icke kan dragas i tvifvelsmål; och äfven så öfverdrifvet det skulle vara, om man ville påstå, at den directe kan sågas förantleda til alt det, som hos et uplyst förstånd och dygdigt hjerta är mest aktning värdt, äfven så obilligt vore det at neka, det den ju bringar sådana känslor, som lägga grunden dertil och jämte et lyckligt tillfälle böra anfentligt bidra till at utveckla de själens förmodenheter, hvilka Skaparen hos människan nedlagt.

§. 10.

Men icke förståndet och viljan allena draga en så vigtig fördel af Musiken, utan ock inbillningskraften erkänner den för en Lärmåstare, af hvilken hon kan hemta mycken liflighet och eld. När åhöraren af en behaglig concert icke blott stadnar i en enfaldig förundran, utan derjämte bemödar sig at följa Compositeurens åtskilliga expressioner, och fatta den desslein han i sin plan verkställt; lå kan icke hans inbillningskraft blifva sylolös dervid; hon drages liksom af en hemlig kraft til deltagande i händelsen, som för hånne framställes; hon antager de agerande personernes ställning, och erfar själf på vilst lätt samma rörelser, som hon fingerar sig hos dem. Och huru nyttig måste icke denna inbillningskraftens öfning vara för de vackra konsterna? Låt historien för en vacker målning vara gifven: konstnären utstakar derefter sin plan och väljer sina hufvuddrag; men monne icke deras anläggning och förening blifva mer eldige och talande, om hans inbillningskraft, deltagande i känslornas hänryckning vid harmoniens lyckliga ljud, får låna sin liflighet och styrka af Musiken; ännu mer; själfva Poësin och vårligheten hafva utan tvifvel derifrån sin uprinnelse; åtminstone tyckes sakens Natur til-

lägga vocal-musiken den hedern: röstens olika ljud gaf de förste Sångare anledning at föröka med ordentliga modulationer deraf, och desse åter, applicerade til ord, gafvo åt de sednare en viss cadence, som, för at ändteligen blifva en gång fixerad, tvang Poëten at iakttaga en viss construction, som i den poëtiska stilen icke lår kunna undvikas, utan at rubba den så kallade ordens quantité, som i et Skaldeqvådes metre eller tact röjer sig; men at vålrahgheten åter lånar sin styrka originelt från Poësin, är en i vitterherens historia nog känd och onekelig sanning. I öfrigt gäller visst här, hvad vi nyss sade om de fria konsterna, at Musiken måste låna sin eld och sin styrka åt dessa vetenskaper, om de skola medföra den effect man af en lycklig Poët eller Talare väntar. Jag nämner detta utan vidare tillägning, blott för at erinra, det Musiken varit och är gagnelig för själfva lärdomen och vitterheren, som icke allenast derifrån kan härleda vissa vetenskapers uphof och lyckligare framsteg, utan ock hemta för det närvarande et nöje deraf, som är på en gång muntrande och uplysende, förnöjande och lärorikt.

§. 11.

Hvem tviflar nu på Musikens välgörande verkan och nytta hos människor. Om den befordrar förnuftets uplysning och vetenska-

pernas tilväxt; om den bidrager til hjertats och böjellernas förädlande och förbättring; om den är icke allenast en källa för vitterheten, utan ock oundgänglig för des blomstrande tilstånd; om den jämte så många dyrbara och viktiga fördelar på en gång äfven förskaffar oss det oskyldigaste och mest förkylsande nöje; så hafve vi väl ock all rätt, at jämföra den med en hvar af de mest nyttiga, aktningstvårda och nöjsamma vetenskaper.

Anmärkning.

Vi hade i föregående Häftet en kort afhandling om Vitterhetens värde; då Musiken ofraft förhöjer detta värde, hafve vi ej trodt oss afvika från vår plan genom föregående afhandling om des inflytande på Människors Lynnen. Se här våra skål. Skaldernes språk var fordom Gudarnes til människans. Vi anse deremot Musiken för människans värdigaste språk til Guddomligheten. Betraktom en Tilbedjare — Himmelens fällhet i des själ visar sig i en trånande blick efter Skaparen, i de finaste rörelser af ansigtets muscler. Suckar upstiga från des bröst, och vällustfulla tårar stöta från des ögon — Men om denne skulle

uttrycka sig i et articuleradt språk, utan för-
 mulair, (vi tro ofs icke säga för mycket,)
 blefve des Tal oftast lika så osammanhängan-
 de som platt; låtom ofs deremot lemna ho-
 nom talangen at exequera en sång eller hand-
 tera et Instrument; vi skole dermed straxt
 skänka en ny våg åt des känsla, at arbeta sig
 igenom til den Högste, en ny styrka åt an-
 dagten; och de närvarande, som knapt utan
 löje hade fördragit en platt discours, skola
 stillas och dela den Gudfruktiges känslor.
 Själen är rörd; hon disponerar derefter sina
 fångorganer eller instrumentet — sin styrka,
 sin ömhet, sin förnöjelse, hvar olika belä-
 genhet tolkar hon i motsvarande toner. I
 följe häraf anse vi et Tempel för Guds dyr-
 kan icke mer än til hälften färdigt, då man
 där saknar det instrument, som ger lif och
 styrka åt andakten, och frålsar så många öron
 från pinan af de obehagligaste ljud.

Men ehuru det vore nog til Musikens
 värde, at kunna uplyfta vareller til känslan
 af sit Uphof, är den likväl icke nyttig där
 endast; nej — den är desutom et af våra
 ädlaste nöjen. Huru många gånger, då jag
 kring et spelbord sett så många förnöta tiden
 med missnöje å alla sidor, har jag icke öns-
 skat at desse olycklige, i stället för et partie
 Lombre eller Boston eller större spel, gjort
 en Trio eller en Quatuor; man skulle då icke

se dessa mördande ögonkast, dessa förvissade utspel, ej höra detta convulsiva målföre, ej finna människan på denna farliga bana, där en list är loflig för at komma åt nåstans penningar, eller, at tala något tydligare, där människor komma öfverens at bestjåla hvarandra. Man skulle då, i stället för känslolöse idkare af dårarnes konst *), i sällskapet finna lugn, eller glädje eller ömhet. Hvar och en som vil gifva sina barn god upfostran, bör låta inöfva dem til någor instrument; det gifves ofta belågenheter i detta lifvet, då väl nyttigare occupationer kunna vara otillätne, men Musiken blir för alla lika så tillätlig som ädel; vi tro ofs velat våre Militairer i synnerhet mycket väl, då vi önskat at hvar och en af dem egde denna talang; lifvets börda skulle deraf lättas ofta til omärklighet, och det behag, uniformen ger dem i de skõnas ögon, anseeligt förhöjas.

Et eller annat exempel på Musikens verkan, hafve vi trodt ois böra tillägga. Hvem har utan rysning hört Furiernes förskräckliga *Nej* i Orphé och Euridice af *Gluck*, eller, utan at förfättas i den behagligaste melancholie, den tröstlöse älskarens klagan: *Hvad gör jag utan min maka*, i samma stycke? Hvem har icke Pukornas solo i *Gu-*

*) Man vet at kort upfunnos för at roa en syagfinnt monark,

Staf III's Bisättnings-musik, af *Kraus*, författ i den beynnerligaste sinnesförfattning; eller hvem har utan känslotårar afhört den svagfinta *Ninas Romance*, af *d'Alejrac*. Glömmom icke heller, at trompetens blotta stöning, så ostämmt ock detta ljud än kan förfalla, likväl alltid samlar blod kring hjertat, och år kan hända på stridplatserna den såkraste *Bellona*.

Slutligen böre vi underrätta Läsaren, at denna afhandling är ocks meddelad af en *Ledamot* i et annat berömdt Sällskap, där den väl blifvit upläst, men aldrig tryckt, hvarföre vi anfert ocks göra både Läsaren och Sällskapet en tjänst med hvad nu skedd är.

---

*Om Prester,
ur Tableau de Paris.*

Presterne ega ensam i Paris den dyrbara rättigheten at tala til det förfamlade Folket. Det vore önskeligt at de kände hela värdet deraf. Uplyste genom *Philosophiens* ljus, hafva ock någre framställt för sina åhörare viktiga och höga sanningar. I ställe för at genom okunnighet och oförstånd vända åtlöjet på detta så ädla yrke, borde de icke söka gifva helgd åt detta privilegium, genom et värdigt upfyllande af de pligter det ålägg-

ger dem? Pligter såsom människor och medborgare. Se här et tillfälle för dem at visa sig sådana, och at förtjäna den allmänna vördnaden.

Såsom Sedolärans offentlige lärare under Religionens helgade fana, ega de et ypperligt tillfälle at förstöra och krossa de mest råddande fördomar och laster, och då de uttyda Evangelii läror, framställa i hela des vidder Guddomliga budet om Kärleken, under det de på alla sidor angripa människors mest illaka böjelser.

Alla brott, från det största til det minsta, härleda sig från girigheten och hjertats hårdhet. Presterne kunde underställa sin domstol alla de Politiska misgärningar som orsaka Folkens olyckor. Inter skulle kunna hindra kraften af den röst en ådel fjål i Religionens namn höjer. Den blottade och okonstlade Sanningen eger en styrka som förfäras, och aldrig har magten vågat uppenbart angripa Gudalärans Sanningar.

I detta afseende kunde Presterne, utan at förolämpa Regeringen, tjåna densamma. Religionen lemnar til deras biträde vissa allmänt erkända, höga och viktiga regler för människors upförande. Alla för mänskligheten nyttiga lärdomar finnas i Evangelium, som endast anbefaller Dygd och Människokärlek. Vår tids Philosophie är en gren af

Christna Lärän. Någre, jag upprepar det å nyo, hafva upfyllt denna pligt i monarkens närvaro: och hvilken hög förrättning at få frambara til den regerandes öron de suckar han ej kan höra, och väcka i hans tjäl de ädla tänkesåtr, som man synes vilja förneka kungligheten!

Jag tycker mycket om den andeliga våltaligheten; jag skulle mycket efterstråfva, at få intaga desse talares ställen, som kunna tilföra så mycken tröst under de allmänna olyckorna, tiltala Folket ur en Apostolisk ton, och utsprida det Guddomliga Ordet, i all den renhet hvori den Heliga Skriftis Sedolära framställer det. Här visar sig Preste Ståndets vårdighet i all sin glans. At öfvertala, öfvertyga, trösta, utvifa alla den högsta Sedolärans skatter, ingjuta hos människorna Kärleken til sina likar, med alla dygdiga och fridsamma böjeller, hvilken vördnadsvård förrättning!

Om nyttan af Fruntimrens inflytande på allmänna tänkesättet — af Rousseau,

Emile, Liv. 4. pag. 64.

Hvem är det vål som vil föraktas af Fruntimren? Vilst ingen; — ej en gång den som

icke mer vill älska dem. Och jag, som fråger dem så obehagliga fanningar — tron J at deras tänkesätt äro mig likgiltiga? Nej, deras omdömen äro mig dyrbarare än edra, mine Läsare, ofta mera qvinlige än de. Fast jag föraktar deras seder, erkänner jag likväl deras rättvisa. Jag frågar icke efter om de hata mig, endast jag kan nödga dem at högakta mig.

Huru många stora saker skulle man icke kunna uträtta genom detta medel, om man insåge rätta sätten at beräna sig deraf! Olyckligt det tidehvarf, då Fruntimren förlora sit inflyrande på allmänna tänkesätten, och karlarne ej mera fästa något afseende på deras omdömen! Det är den yttersta graden af fördärf. Alla folkslag, som bibehållit rena seder, hafva vilat aktning för qvinnor. Skåden Sparta, skåden Germanerne, skåden Rom — Rom, årans och dygdens låte, om de någonsin haft det på jorden. Där hedrade qvinnorna store Anförares bedrifter; där begreto de offentligen förlusten af Fäderneslandets Fäder, där helgades deras tacklågelter eller forgebetygeller såsom Republikens högtidligaste domar. Alla stora Revolutioner voro verk af qvinnorna; genom en kvinna förvärfvade Rom sin Frihet; genom en kvinna erhöllo Plebejerne Consulater; genom en kvinna slutades Decemvirernes tyranni; ge-

nom qvinnor befriades Rom då det belägrades af en landsförvist. Artige Fransmän, hvad skullen J hafva sagt, om J sett denna i Edra ögon få narragtiga procesion tåga förbi Er. J hade väl följt den med Edra handklappningar. Med hvad olika öga betrakte vi icke samma föremål! — Och, torde hända hafve vi alle rätt. Ställ up denna procesion af vackra Fransyska Damer; jag vet ingen ting mera oanständigt: men lät den utgöras af Romerska qvinnor, och J skollen alle få Volscernes ögon och Coriolani hjerta.

STOCKHOLM,

Tryckt i Kumblińska Tryckeriet, 1796.

JOURNAL

FÖR

ALLMÄNNA

UPLYSNINGEN

OCH

SEDERNE.

UTGIFVEN AF

SÄLLSKAPET F. B.

FEMTE HÄFTET.

Det lycksaliga Folket.

Saga ur de äldste Nordiske Häfderne.

En tid då Kronan var förutan andra strålar
Än den som föllso dit från folkets ögons prägt
Och Spiran utan glans, (så nöta Runan målar)
Var lätt och segrande af Dygdens ljula magt.

Den tiden var en Kung — de voro icke många
Som han sin grannes vån, som han sit rikets tröst,
Hvars Religion bestod i böner mindre långa,
Än värdigt lågande ifrån et redligt bröst,

5 Häft.

K

Störst var den Philosoph, som dref hans Sedolära,
 "Gör andra hvad du vill de skola göra dig."
 Och fällsynt är et Hof, med hans begrepp om ära;
 At alltid lefva mer för Folket än för sig.

Hans character var stark, och ädelt var hans hjärta;
 När plågan någon gång från straffets stämpel skild
 Slog underfåtens bröst, han kände lika smärta.
 Behofvets bön blef hörd, men lättjans tår förspild.

Hans vinningslystnad gick til gränsen af det valde,
 Som efter Fädren ärfdt hans mod förivarade.
 At *utom* folkets *Dygd* han inga härar ställde,
 Med fågnad skönjas kan utaf annalerner.

Han kände mänskans rätt och ville den bevara
 Så helig, som den gafs utur Naturens hand.
 Den lag han skipade, af Folket troddes vara
 En regel för hans pligt emot sit fosterland.

I Sedernes triumph han blott sin styrka kände,
 I fyllda pligters lugn sit fökta tidsfördrif;
 Den bön för folkets väl til Himlarne han sände
 Kom dit på samma gång som Folkets för hans lif.

På Thronen läste man: — Sök äran af den lyckta
 Ar älskas från min böjd af hvarje Medborgsman.
 Och ner om Thronen: — Svär är Magten at för
 trycka,
 Och fällsynt är det våld, som vägen til mig fann.

Historien öppen låg och lästes för des fanning,
 Och hvarje kläd af den är Friden helgadt var.
 Om nit för allmänt väl, i medlen utan blanning
 Af egennyttans jof, hon fålla Vitsord bar.

Philosophi'n var känd af Nyttan som hon spridde,
 Och fördomen lägs fly för Sanningens behag.
 At människjan var ond, de Vile högt bestridde,
 De gjorde hånne rätt som irrad eller Ivag.

Religionen helgade hvart bröst åt fina pligter:
 Den Ivage lugn och mod, och Tviflarn visshet fick.
 Hon troddes stödja alt — och klådd i skaldens
 dikter
 Med ökade behag, Hon lätt til hjertat gick.

(Dig — jordens första Dygd, — jag detta vitsord
 lembar;
 Du svarar — Nej, jag glöms — utom af små-
 delfen,
 Men veten, smådare, den fins som ondskan hämnar
 Och Sanningens triumph är straff för hädelien.)

Då samveiet satt högst som Domare, och följde
 Sin strånga myndighet i glömda pligters dag,
 Men under himmeln som des ljula hufvud höljde,
 Det rädda felet såg förlåtelsens behag.

Och Domarns bröst var då en tillflygt för en Like,
 Med dunklare begrepp om rättighet och pligt.

Man trodde aldrig då, at någon sin den rike
Har kunnat med sit guld förfalska Lagens vig.

Då äfven ärans vän, som nu, var prydd i sinycken;
Men i hans mödors vig förtjänsten strålade.
O hören, hören det — J lycklige som rycken
Med stjärnan från Ert bröst, Nations tackfägelse.

En tapper yngling, glömsk af flydda dagens möda,
Vid nya dagens rand til plogens sida gick,
Stärkt af sit muntra hopp för en, fast oviss, gröda,
Och jorden dropparne utaf hans panna fick.

Och Jorden deremot, med tacksamhet hon skänkte
Ax åt sin trogne Son; och bergade hans korn;
Och Ymnigheten själf med rättvis godhet länkte,
Til hopp för flera år, sit fruktbeprydda horn.

Då yppigheten än från Slögderne ej hunnit,
At läcka til sig en dem skickligare hand.
Hvart Stånd var aktningvärdt, som utaf nit har
brunit,
At blifva i sin mån förtjänt af fosterland.

Och deras Lekars prägt var hemtad från Naturen,
Och Enigheten då det första bandet knöt.
Och skulle fabeln tros, man äfven ibland djuren
Sett Lammet smekande i Tigerns vilda sköt.

Och ingen ed besvor det löfte ålskern gifvit,
Den Flicka han begärt, var hans af Himmelen;
Och inga Makars band för döden slitna blifvit,
Och vaggans Lek-kainsat var *sifta tinnens* vän.

O, fordom sälla folk utaf Naturens skänker!
 — Hvem, ovån af vårt väl, gaf oss i våra dar
 För Eder ärlighet, belevnhetens ränker,
 För styrkan i Ert bröst, en stälklädd barms försvar?

J hunnit Lyckans gräns. — Jag driflar fråga Eder;
 Kan den ej vidgas ut för dessa dagars lott?
 Er välnad svarar mig, "at den sit ursprung ledes
 Från *vana uti Dygd, okunnighet om brott.*

At nöjas med sin lott, och främja andras lycka!
 — Det var et hufvuddrag af Edra Lagars skygd!
At älska sin Monark — som ingen får förtrycka!
 Var enda fästningen för Eder öppna bygd.

Hvad batar oss at se så afundsvårda öden?
 Med lika fällhets rätt vi fåfångt kräfve den;
 Men lysnom til vårt hopp, den enda tröst i nöden;
At hvad förlovadt är, kan skänkas oss igen.

*Om nyttan af Philosophiens användande
 vid Religionens Sanningar.*

I bland de fördomar hvilka, genom de falska
 och förvända begrep de infört och stadgat,
 åstodkommit det mesta onda i verlden, torde
 med skål den kunna räknas, at Philosophien

icke kan stå tillammans med Religionen, och at man bemödat sig af dessa i sin natur och til sit ändamål lå nära förenade kunskaper, tillskapa tvänne särskilda med hvarandra föga gemenskap egande verenskaper. Et nogare efterfinnande skall Inart för hvar och en tänkare göra begripligt, at dessa ämnen böra vara förenade, och at skiljagligheten dem imellan måtte blifva skadlig för bägge. Vårt förnuft, lemnadt ofs af Skaparen at i alla förefallande ämnen vara vår ledsagare och vårt rättnöde, skulle det icke sträcka sig til granskningen af de för vårt väl viktigaste Sanningar, som en Guddomlig Uppenbarelse meddelat ofs? Skulle människjan, som genom denna dyrbara Försynens skänk lå mycket utvidgat sina kunskaper, lå djupt forskat i naturen, lå högt stigit i uplysning och förädling, nödgas stadna vid de Guddomliga Sanningarne och där erkänna gränsen af des förnufis förmåga? Villerligen förlorade hon då de ädlaste ämnen för sina forskningar, och det ljus hvart hon skadade den naturliga världen, skulle i den moraliska aldrig kunnat skingra dimman från hennes ögon. Människjosslägtet har ofverlevvat de tider, — tider af våld, barbari och okunnighet, — då förnuftet låg fjättradt under det orimligaste och mest förqvåfvande andeliga tvång, och aldrig vågade höja sig til pröfning af någon

enda Religions Sanning. Dogmer fortplantade från förfäderne, och hvilkas helighet genom deras ålder anlågs orvifvelagtig; Satter antagne af et inskränkt antal människor, som kallade sig de öfriges lärare och trodde sig ega rätt at befalla deras samveten; Mötens beslut, som efter omständigheterna jämnkade och förändrade Religionens sanningar, och slutligen lemnade ingen ting kvar af deras ursprungliga renhet; voro de lagar som genom et antal Secler oinskränkt styrde verlden, och arbetade på at hos människorne aldeles utsläcka och quäfva den svaga stråle af uplysning, förnuftet ännu underhöll. Til dygdens öfning och sällhetens vinnande ansåg man tankar och begrepp öfverflödiga, ja äfven skadliga; Tron skulle ersätta allt; ju mindre man begrep ju mera skulle man tro. Det syntes som man anlåg okunnigheten och ranklösheten för människjans yppersta egenskaper, de egenskaper hvarigenom hon endast kunde vinna saligheten, och som närmast höjde hånne til sin Skapare, gjorde hånne til det värdigaste Guds Belåte. Men det torde vara nog taladt om de tider, som evigt göra mänsklighetens blygd och förtjänade en evig glömska, hvilka genom de olyckor och rysligheter som teknat dem, skola väcka alla kommande åldrars afsky. De-

ras varnande exempel bör dock hos oss göra den lärdomen krafrigt verkande, at i den stund man skiljer förnuftet från Religionen, och quåfver människans forskningsgåfva i moraliska ämnen, man äfven i det närmasse quåfver hånnes förnuft och alla själens högrestegenskaper, alstrar okunnigheten och barbariet, och derefter lasterne och brotten.

Vi behöfve icke länge betänka oss, för at finna hvilka fördelar de moraliska vetenskaperna tillskynda Religionsbegreppen, och hvilken olågenhet saknaden af de förra måste medföra för de lednare. I deras förening ligger deras styrka, i deras söndring deras svaghet. En uppenbarelle den förnuftet förkastar, måste hos en förnuftig och tänkande varelse til inter göra begreppet om det Guddomlighet, och en Dygdelära som saknade Religionens stöd, saknade alt som kunde göra den öfvertygande för människjoförståndet och verkande i utöfningen. Religionen och Sedolåran räcka hvarandra hjälplamma händer, för at gemensamt kunna verka til det stora ändemålet, människjoflägrets upplysning och förbättring. De på förnuftet grundade begreppen om Dygden, Moraliteten, Religionen, Gud, Des väsende och egenskaper, der värdigaste sättet at dyrka Honom, och den af dygdens efterföljd flytande glädje och sällhet, hvilka innefattas i den na-

turliga Sedoläran, ega en skönhet, en värdighet och höghet, som långt ifrån at motstrida eller fördunkla uppenbarellens Sanningar, tvärtom måste gifva dem en ökad glans, och framställa dem i en fullkomligare dag. Fåfångt föreställa man sig at Religionen kan umbära detta biträde af förnuftet, och där det så kunde hånda, vore det til Religionens största skada. Man skall tro, heter det, de uppenbarade Sanningarne, om de också öfverstiga vårt begrepp, de äro helige, de hafva et Guddomligt ursprung; — men en Tro utan begrepp, är rätteligen ingen tro, den kan icke fåta sig vid något föremål. Utan at jag begriper, kan ingen öfvertygelse hos mig väckas, och utan öfvertygelsen om vigten och värder at hvad jag bör göra, skola dessa trons föreskrifter evigt sakna efterföljd. Härigenom skulle Religionens hela viktiga och välgörande ändemål förloras. Det uttrycket i Skriften: *at man skall taga sit förnuft til fånga under trones lydriad*, har blifvit så bortvändt från sin naturliga och för hvar tänkande människa altför tydliga mening, at man dermed velat auktorisera förnuftets urenstängande från pröfningen af de Guddomliga Sanningarne. At förnuftet varit en stötesten för alla falska Religioner är ganska säkert, men lika visst är, at i alla sanna, eller

rättare, alla hvilka hafva människornes verkliga väl til syftemål, förnuftets och Sedolärans medverkande haft den lyckligaste insigtelse. Äfven den yppersta och fullkomligaste Religions lära behöfver förnuftets biträdde, om den icke i längden skall förlora sin renhet, lika lätt som en källa grumlas och förlora sit rena, välfmakliga vatten, då hon ej behörigen vårdas och underhålles. På andra sidan vöre det en lycka för et land där de moraliska begrepen, genom rådande fördomar eller en allmän lättfinnighet, förfallit och blifvit beröfvade både sin ursprungliga renhet, och sin verkan på människors tänkesätt och gerningar, om där Religionens Sanningar ännu kunnat bibehålla sit värde, och förmå at lemna et stöd åt den til undergång lutande Dygdelåran. — Dessa anmärkningar hafva, som jag förmodar, tillräckligen banat mig väg, til den undersökning, om *nyttan af Philosophiens användande vid Religionens Sanningar*, som jag här ämnar företaga mig. Jag skall söka framställa detta ämne under alla de synpunkter, som mest förtjäna tänkarens upmärksamhet, och i tillämpningen blifva de gagneligaste.

Nyttan af de Philotophiska Vetenskaperne, til hvilka ämnen som hålft de må användas, är stor och mångfaldig. I allmänhet at tala, medföra de ordning och redighet vid

uttänkander, urskiljning och granskning vid
 pröfningen af alla de ämnen, vid hvilkas ut-
 redande man berjånar sig af det ljus de med-
 dela. En annan vigtig fördel är den, at de
 gifva åt alle kunskaper och vetenskaper hvar-
 vid de användas, et mer utvidgadt och gag-
 nande föremål, en egentligare och förmonli-
 gare riktning. Det ljus de spridt öfver Hi-
 storien och verdens händelser, har lemnat
 människo förståndet et rikt förråd af de nyt-
 tigaste och vigtigaste anmärkningar och un-
 derrättelser; det stöd de lemnat Statsläran,
 och de begrep de infört om människors in-
 bördes skyldigheter mot hvarandra under alla
 olika lifvers omständigheter, torde för
 mänskligheten en dag blifva af den mest väl-
 görande inflytelse; deras verkan på sällheten
 af vår enskilda lefnad och vårt umgänge
 är för mycket ostridig, at kunna sättas i
 fråga, för mycket vigtig, at icke förtjäna
 all upmärksamhet. Religionen lika med dessa
 och alla andra grenar af mänskliga kunskap-
 perne, skördar af Philosophien samma stora
 och vigtiga fördelar. Om Religionen skall
 förvandlas til en vetenskap, om begreppen
 om Gud och andeliga ting skola iklådas en
 systematisk form, kunna de väl icke få den
 bättre och vårdigare än under Philosophiens
 berråde. Men det mål och den riktning Phi-
 losophien ger åt Theologiska vetenskapen,